

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Brandpreventie en -bestrijding in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. III)

Vannieuwenhuyze, B.

Publication date

2016

Document Version

Proof

Published in

Eigen Schoon en de Brabander

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vannieuwenhuyze, B. (2016). Brandpreventie en -bestrijding in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. III). *Eigen Schoon en de Brabander*, 99(4), 535-552.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Brandpreventie en -bestrijding in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. III)*

BRAM VANNIEUWENHUYZE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM – CALDENBERGA

Brussel was net als alle andere middeleeuwse en vroegmoderne steden bijzonder vatbaar voor brand. Historici stippen daarvoor doorgaans drie grote oorzaken aan: de aanwezigheid van gevaarlijke industriële activiteiten, het gebruik van brandbare bouwmaterialen en de hoge bebouwingsdichtheid.¹ Maar er waren nog andere redenen waarom het vuur in steden snel kon opflakkeren: opzettelijke brandstichting, het effect van kanoninslagen bij beschietingen en vooral het alomtegenwoordige gebruik van kaarsen en toortsen als lichtbron.² Het is dan ook niet verwonderlijk dat de stedelijke overheden maatregelen namen om de uitbraak en de verdere verspreiding van vuur tegen te gaan.

Eerder dit jaar heb ik in het themanummer over rampen van *Tijd-Schrift* gewezen op de diverse soorten informatie die beschikbaar zijn voor historici die stadsbranden willen bestuderen. Die informatie spreidt zich uit

* Dit artikel vormt het derde deel in de reeks *Brusselse bronnen*, die tot doel heeft om interessante Brusselse archiefdocumenten van vóór het bombardement in 1695 voor te stellen en te ontsluiten via een uitgave of regestenlijst. Voor de eerste twee delen, zie B. VANNIEUWENHUYZE, 'Brusselse bronnen: de laatmiddeleeuwse stad Brussel en haar uitvalswegen', in *Eigen Schoon en de Brabander*, 97 (2014), p. 733-754; B. VANNIEUWENHUYZE, 'Brusselse stadsordonnanties in de databank Wie is wie in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. II)', in *Eigen Schoon en de Brabander*, 98 (2015), XCVIII, 3, p. 453-516.

1 Zie onder meer J.-P. LEGUAY, *Le feu au Moyen Âge*, Rennes, 2008, p. 384-386; P. STABEL, "'Te vuur en te zwaard". Typologie, oorzaken en consequenties van verwoestingen in de kleinere Vlaamse steden tijdens de late middeleeuwen', in *Verwoesting en wederopbouw van steden, van de middeleeuwen tot heden. 18de Internationaal Colloquium. Spa, 10-12.IX.1996. Handelingen*, Brussel, 1999, p. 102; M. VAN NIMMEN, 'Brand in de stad, een ongelijke strijd tegen een onvermijdelijke catastrofe', in A. SMOLAR-MEYNART (red.), *Rond het Bombardement van Brussel van 1695. Verwoesting en wederopstanding. Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 51 (1997), 199, p. 21.

2 B. VANNIEUWENHUYZE, 'Brussel in vuur en vlam. Feiten, preventie, bestrijding en verwerking van historische stadsbranden', in *Tijd-Schrift. Heemkunde en lokaal-erfgoedpraktijk in Vlaanderen*, 6 (2016), 2, p. 12.

over vier lagen: gegevens over de branden zelf (de evenementiële informatie, de ‘harde feiten’), over de anticipatie (maatregelen en gebruiken inzake brandpreventie), over de remedies (brandbestrijding) en ten slotte over de verwerking (gebeurtenissen en gebruiken na stadsbranden, zoals de rouw om slachtoffers, de zoektocht naar schuldigen, verantwoordelijken, oorzaken en fouten, de herstelling van de schade, het uiten van medeleven en de herinneringscultuur).³ Het laatmiddeleeuwse en vroegmoderne Brussel fungeert in dat artikel als casus en er wordt onder meer verwezen naar een aantal anticipatieve en remediërende maatregelen die door het laatmiddeleeuwse stadsbestuur van Brussel werden genomen. In dit artikel wordt de oorspronkelijke tekst van zes van dergelijke maatregelen integraal uitgegeven en kort besproken. Ze zijn terug te vinden in schepenvonnissen (vonnissen uitgesproken door de Brusselse schepenbank) en stadsordonnanties (wetgeving van het Brusselse stadsbestuur), uitgevaardigd in de jaren 1382, 1416, 1445, 1448 en 1449.⁴ Daardoor kan verkeerdelijk de indruk ontstaan dat het Brusselse stadsbestuur zich vooral in het eerste kwart van de 15de eeuw bekommerde om brandpreventie en -bestrijding. Er is echter voor geopteerd om enkel documenten uit te geven die integraal op deze materies betrekking hebben. Op andere momenten had het Brusselse stadsbestuur daar ook reeds aandacht aan besteed, maar deze maatregelen treffen we aan in ordonnanties die allerlei aspecten van het stedelijke leven regelen. De meeste van deze ordonnanties zijn al door andere historici uitgegeven.

Krachtens de Brusselse stadskeure uit 1229 werden personen die ander-mans huis in brand staken op dezelfde voet berecht als moordenaars, verkrachters, rovers of vredebrekers.⁵ Het landcharter van de ammanie Brussel uit 1292 verklaarde dan weer dat wie iemands bezittingen afnam

---

3 Ibidem, p. 8. Het artikel verschenen in *Tijd-Schrift* is integraal te consulteren via http://tijd-schrift.be/wp-content/uploads/2016/09/TijdSchrift_rampen_stadsbranden.pdf.

4 Wat de laatmiddeleeuwse Brusselse stadsordonnanties betreft, zie Ph. GODDING, ‘Liste chronologique provisoire des ordonnances intéressant le droit privé et pénal de la ville de Bruxelles (1229-1657)’, in *Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, 17 (1953), p. 339-400; B. VANNIEUWENHUYZE, ‘Brusselse stadsordonnanties in de databank Wie is wie in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. II)’, in *Eigen Schoon en de Brabander*, 98 (2015), XCVIII, 3, p. 453-516. Aan de laatmiddeleeuwse schepenbrieven van Brussel is nog geen aparte publicatie gewijd.

5 *Ende also gelikelec ees't van denegen die een wijf vercrecht ende van degenen die een huys bernt ofte die roefde ofte die vrede brake* (uitgave: F. FAVRESSE, ‘Actes intéressants la Ville de Bruxelles 1154 – 2 décembre 1302’, in *Bulletin de la Commission Royale d’Histoire*, 103 (1938), p. 383).

door gebruik te maken van geweld, zijn lichaam en goederen verbeurd verklaarde. Volgens Fernand Vanhemelryck bleven dergelijke strenge wetten weliswaar dode letter in het geval van officieel georkestreerde brandstichting en repressie.⁶ De bewaard gebleven bronnen zwijgen bijvoorbeeld in alle talen over de bestraffing van de leden van de stads-elite die in 1360 de huizen van opstandige wevers uit de Kapellewijk in brand staken.⁷

Onvrijwillige brandstichting werd lichter gesanctioneerd. Zo legden de Brusselse stadsordonnanties van 1342 en 1360 een geldboete op aan huurders en logés die verantwoordelijk waren voor het uitbreken van brand in andermans huis.⁸ Kort nadien, in een stadsordonnantie uitgevaardigd tussen 24 juni 1363 en 22 maart 1364, werden nuances aangebracht: wanneer een huurder brand veroorzaakte in andermans huis zonder zijn eigen goederen te kunnen redden, diende hij niet op te draaien voor de wederopbouw; wanneer echter bleek dat hij zijn goederen voorafgaandelijk in veiligheid had gebracht, dan moest hij wel instaan voor de wederopbouw van het huis, voor zover hij tenminste had beloofd het goed te verbeteren en niet te laten verkommeren.⁹ Niet alleen brandstichters zelf, maar ook andere mensen die iets met de brand te maken hadden werden gevisieerd. Wanneer men onderdak

6 F. VANHEMELRYCK, 'Het Brabantse strafrecht en zijn toepassing in de praktijk voornamelijk te Brussel in de XV^{de} eeuw', in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 34 (1966), p. 392.

7 De hele episode wordt behandeld in S. BOFFA, 'Réflexions sur la révolte des métiers bruxellois (22 juillet 1360)', in F. DAELEMANS & A. VANRIE (éd.), *Bruxelles et la vie urbaine. Archives - Art - Histoire. Recueil d'articles dédiés à la mémoire d'Arlette Smolar-Meynart (1938-2000)*, Bruxelles, 2001, dl. I, p. 163-185.

8 *Soe wie in ander liede huys woent dat berrent ende de brant comt van sinen inviere, waers om tien pond* (uitgave: J.F. WILLEMS (1837), 'Stadsordonnantien van Brussel. I. Van de jaren 1341-1354', in *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands*, 1 (1837), p. 253); *Wie in ander liede huys woont dat bernt, ende de brant comt van sinen inviere, waers om een pond grote* (uitgave: J.F. WILLEMS, 'Stadsordonnantie van Brussel van het jaer 1360', in *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands*, 7 (1843), p. 297).

9 *Item, gevielle 't dat een man in eens mans huys woende ende hij geloofit hadde dat goet te beterne ende niet te argheren, ende het dan gevile dat dat huys verberre van zijnen inviere oft van sijnen toecomene, soe en soude die man dat niet weder oprechten opdat sijn goet oic mede dairinne verberre ; ende hadde hij te voiren sijn goet uutgedaen ende niet dairinne verberde, soe soude hij't oprechten naedat hij't geloofit hadde te beterne ende niet te argheren* (uitgave: F. FAVRESSE, 'Actes inédits du Magistrat et de la Gilde de Bruxelles relatifs à la draperie urbaine, depuis 1343 environ jusqu'à l'apparition de la « nouvelle draperie » vers 1440', in *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 112 (1947), p. 16).

of hulp verschafte aan een brandstichter, mocht men bijvoorbeeld op een fikse boete rekenen. Op 15 februari 1382 regelde de zogenoemde *Brief van den brande* verder nog de bestraffing van diegenen die misdaden pleegden tegen personen die een brand hielpen blussen.¹⁰ Zij moesten binnen de maand op strafbedevaart naar Rocamadour, een bedevaartsoord in het Centraal Massief, vertrekken en bij terugkomst bewijs afleveren – door middel van een pelgrimsteken – dat zij de tocht zelf hadden afgelegd. Bovendien moesten ze ook nog een schadevergoeding betalen.

De reeds vermelde stadsordonnanties uit 1342 en 1360 bevatten ook de oudste bepalingen inzake het gebruik van duurzaam materiaal. De stadsordonnantie van 1342 verbiedt om voortaan nog strooien huizen te bouwen of dakgebinten te bedekken met stro.¹¹ Overtreders moesten een boete van 10 pond betalen, terwijl de strodekker voor een jaar uit de stad zou worden verbannen. In 1360 werd expliciet opgelegd dat nieuwe dakgebinten met daktegels bedekt moesten worden. Het gebod was weliswaar enkel van toepassing binnen de eerste stadsomwalling ('de oude muren'), dit wil zeggen binnen het dichter bevolkte stadscentrum.¹² Een aanvullende bepaling wees erop dat daken die met stro zouden worden bedekt, afgebroken dienden te worden en beboet met 10 pond.¹³ Ook deze maatregel was enkel van toepassing binnen het stadscentrum. Signaleren we nog dat deze bepalingen enkel golden voor nieuwe bouwwerken, niet voor de reeds bestaande huizen met strooien daken. Het probleem werd dus zeker niet in de kern aangepakt. Andere maatregelen namen specifieke stadsdelen in het vizier. Dat blijkt onder meer uit een Brussels schepenvonnis van 5 maart 1416.¹⁴

---

10 Bijlage nr. 1.

11 *Soe wie nuwe huyse maict oft kepere [= dakspanten] dect voirt ane met stroe binnen den avonde, es om tien pond, ende den deckere sal men uter stad bannen een jaer* (uitgave: J.F. WILLEMS (1837), 'Stadsordonnantien van Brussel. I. Van de jaren 1341-1354', in *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands*, 1 (1837), p. 254. De betekenis van *binnen den avonde* is niet duidelijk: gold het hier enkel om bouwwerken die 's avonds – en dus heimelijk? – gebeurden?

12 *Wie twee nuwe keperen upset, die salse decken met tiechlen, op de selve boete binnen den ouden mueren* (uitgave: J.F. WILLEMS, 'Stadsordonnantie van Brussel van het jaer 1360', in *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands*, 7 (1843), p. 299).

13 *Wie dect met stroo ende doet decken binnen den ouden mueren van der stad, sal verboren thien pond ende daertoe sal hijt weder afbreken* (Ibidem).

14 Bijlage nr. 2; zie verder C. BERNARD, 'Le compte mensuel de la ville de Bruxelles d'octobre 1405 et la construction de l'aile droite de l'hôtel de ville', in *Cahiers bruxellois*, 4 (1959), p. 269.

Aanleiding was een klacht vanwege het begijnhof de Wijngaard tegen het voornemen van steenhouwer Ghijsbrecht van Dyelbeke om op een pas verworven perceel in het Stoofstraatje, tegenover het begijnhof, een kalkoven op te richten. De begijnen toonden aan dat ze hiervan grote hinder zouden ondervinden, met name op het vlak van brandveiligheid ‘en andere aangelegenheden’ (mogelijk werd geurhinder bedoeld), aangezien deze kalkoven zeer dicht bij het complex zou worden opgericht. De Brusselse schepenen verklaarden de geplande kalkoven nietig en beslisten dat in de zone tussen de Oude Lakenpoort en het Klein Lakenpoortje geen kalkovens of baksteenovens meer zouden mogen worden opgericht.¹⁵ Kalkovens die daar reeds aanwezig waren, mochten weliswaar blijven staan tot ze ‘vanzelf’ zouden verdwijnen. Wanneer gebouwen door brand werden getroffen, dan kon het stadsbestuur steun en compensatiemaatregelen voorzien om de herstellingswerken te vergemakkelijken. Het is echter de vraag of die aan om het even wie werden uitgereikt. Op 12 maart 1416 beslechtten de Brusselse schepenen een twist tussen het Sint-Goedelekapittel en enkele poorters uit de Kapelleparochie over de inning van tienden geheven op percelen waarop zich door brand verwoeste huizen bevonden.¹⁶ De bezitters van die percelen voerden onder meer aan dat de aangetaste gronden al dertig tot veertig jaar niet meer beploegd waren geweest. We mogen ze dus wellicht situeren in het geurbaniseerde deel van de parochie, met name in de directe omgeving van de Kapellekerk. De schepenen vonnisten dat het kapittel voortaan enkel nog tienden mocht heffen op percelen waarop graan werd geteeld; bezitters van bebouwde (en afgebrande) percelen kregen dus belastingvrijstelling. Maar werd deze gunstmaatregel enkel in deze buurt toegepast? Of maakten de plaatselijke bewoners hier handig gebruik van een brand om – via tussenkomst van het stadsbestuur – te kunnen ontsnappen aan de tiendheffing van het kapittel? Verder onderzoek moet het uitwijzen.

Ook de befaamde verordening van Filips van Saint-Pol van 11 februari 1421, waardoor de ambachten toegang kregen tot het stadsbestuur en tot een reeks openbare ambten, is instructief. Deze verordening bevat de oudst gekende maatregel inzake brandbestrijding in Brussel, al

---

15 De Oude of Binnenste Lakenpoort valt te situeren op het kruispunt van de huidige Lakensestraat en Bisschopsstraat; het Klein Lakenpoortje of Middelste Lakenpoort lag halverwege de Lakensestraat, ten zuiden van het kruispunt met de Vaartstraat, zie B. VANNIEUWENHUYZE, *Brussel, de ontwikkeling van een middeleeuwse stedelijke ruimte*, Gent, 2008, bijlage 1, resp. 1.1.140 & 1.1.260 (onuitgegeven doctoraatsverhandeling Universiteit Gent).

16 Bijlage nr. 3.

blijft deze vrij oppervlakkig. In geval van brand, opstand of tumult dienden de Brusselaars zich voortaan binnen hun buurt in groepen van tien te verzamelen. Elke groep moest op aanraden van de schepenen, burgemeesters en raadslieden een kapitein kiezen en zich voegen bij andere groepen totdat ze voldoende sterk waren om het stadsbestuur bijstand te komen verlenen.¹⁷ We zien hier de officiële, doch nog vrij embryonale erkenning van de tien- en honderdmannen, die de jaren nadien kortstondig politieke macht in Brussel zouden verwerven. Eind jaren 1420 verdwenen ze echter van het (politieke) toneel, om pas weer op te duiken in 1465.¹⁸

In tegenstelling tot de honderdmannen waren de ‘meerers’ of ‘erfscheiders’ echte stadsambtenaren. Ze hielden toezicht op de perceelgrenzen en gemene muren en beslechtten eventuele geschillen die daaromtrent ontstonden.¹⁹ Een stadsordonnantie van 21 mei 1424 wijst uit dat ze ook de stad rondgingen om gebreken aan schouwen en ovens vast te stellen.²⁰ En gebreken en schuldig verzuim waren er in overvloed, zo leert het document, vooral in periodes van droogte. Het stadsbestuur besliste daarom dat de gebreken vastgesteld door de meerers vóór Pinksteren (11 juni 1424) gerepareerd moesten worden. Of de Brusselaars zich daaraan hebben gehouden, valt echter te betwijfelen.

Midden vijftiende eeuw werden brandpreventie en -bestrijding systematisch aangepakt, althans naar de normen van de tijd. Dat gebeurde in een periode waarin het stadsbestuur verschillende aspecten van het stedelijke leven trachtte te regelen via de uitvaardiging van lange, gedetailleerd uitgewerkte stadsordonnanties. Op 22 januari 1445 vaardigde het stadsbestuur enkele maatregelen en bijhorende boetes uit tegen de ‘grote ongevallen van brand’ die maar al te vaak in Brussel waren

---

17 *Item, quame enich geruchte of ghelooop in der stad, het ware van brande of anderssins, dat altoes zij thylene in een gebuerte woenende enen capytain onder hen, bij raide der scepenen, borghermeesteren ende raidsluden kyesen sullen ende met hem gaen tot noch anderen thyenen ende alsoe vergaderen voirt, tot enen getale van hondert of meer, soedat zij starc genoegh sijn moghen sonder sorghe tot enegher plaetsen te comene dair tsheeren ende der stad proffijt ghemeynlic inne geligghen sal* (uitgave F. FAVRESSE, *L'avènement du régime démocratique à Bruxelles pendant le Moyen Age (1306-1423)*, Bruxelles, 1932, p. 300).

18 B. VANNIEUWENHUYZE, “Allen dengenen die in der stad dienste sijn.” *Een overzicht van de stedelijke openbare ambten en diensten in het laatmiddeleeuwse Brussel 1229-1477*, Gent, 2002, p. 138-139 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent).

19 G. DES MAREZ, *Le Développement territorial de Bruxelles au Moyen-Age. Etude de géographie historique urbaine*, Bruxelles, 1935, p. 80.

20 Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XI, f° 53 v°-54.

voorgevallen ten gevolge van onoplettendheden.²¹ Voorop stond het verbod om 's nachts beesten buiten de eigen woning te gaan voeren of verzorgen zonder het licht (kaarsen, toortsen) in een kandelaar te dragen. Het reglement spreekt heel specifiek van huizen of stallen waar hooi, stro of takkenbossen aanwezig waren. Die waren uiteraard zeer vatbaar voor het vuur.

Andere verbodsbepalingen hadden betrekking op het plaatsen van vuur op zolders, op de waarschuwingen die herbergiers moesten geven aan gasten over het gebruik van vuur en licht op hun kamers en op de meldingsplicht inzake gebreken aan schouwen en ovens bij burens. Er werden ook maatregelen genomen tegen diegenen die bij nachtelijke branden de orde verstoorden door op bekkens en ketels te slaan. Verder was er voor het eerst sprake van de zogenoemde 'vuur- en lichtroepers'. Deze stadsambtenaren liepen 's nachts rond in de stad, moesten aankloppen waar zij vuur of licht zagen branden en (letterlijk) oproepen om voorzichtig te zijn of het vuur te doven. Ook torenwachters speelden een cruciale rol in de brandpreventie. Ondanks de strenge wetten tegen het aansteken van vuur tijdens de nacht, was de waakzaamheid van die wachters wel degelijk noodzakelijk. Maar ook dit systeem was feilbaar, zoals de stadsordonnantie van 22 januari 1445 aangeeft. Kort voordien was namelijk brand uitgebroken op de Nedermarkt (de huidige Grote Markt), maar helaas hadden de verschillende torenwachters zich overslapen. Deze onoplettendheid met drastische gevolgen kostte hen drie maandlonen. In de toekomst zou een dergelijk voorval zelfs tot ontslag leiden.

Op 21 april 1448, dus amper drie jaar later, werd reeds een stadsordonnantie met aanvullende maatregelen uitgevaardigd.²² Een brand, ditmaal op het noordwestelijke deel van de huidige Vlaamse steenweg ('buiten de Verlorenkostpoort'), had het stadsbestuur andermaal wakker geschud. Naast de heruitvaardiging van het gebod inzake de herstelling van gebreken en afgekeurde ovens en schouwen uit 1424²³, treffen we

---

21 Bijlage nr. 4. Helemaal achteraan de stadsordonnantie bevindt zich ook een maatregel in verband met het stallen van paarden in herbergen, een bepaling die dus niets met brandpreventie te maken heeft.

22 Bijlage nr. 5.

23 V.-G. MARTINY, *Bruxelles. Architecture civile et militaire avant 1900*, Bruxelles, 1992, p. 20. De door de 'bezoekers' van de stad – ongetwijfeld de meerers – gewaarschuwde inwoners moesten hun gebreken opnieuw herstellen vóór Pinksteren (12 mei 1448). Deze deadline komt ook voor in de stadsordonnantie van 21 mei 1424, zodat we kunnen vooropstellen dat de maatregel daar rechtstreeks door was geïnspireerd.

opnieuw de bepaling aan dat daken van nieuwe en verbouwde huizen voortaan met tegels bedekt moesten worden. De perimeter werd echter uitgebreid naar het hele stadsterritorium binnen de tweede stadsomwalling (binnen de ‘nieuwe muren’). De stadsordonnantie voorzag ook in de toekenning van subsidies: het stadsbestuur beloofde om één vierde van de daktegels te vergoeden aan diegenen die het stro van hun dak zouden halen en het met daktegels zouden bedekken. Een soort renovatiepremie dus, al is er weinig reden om aan te nemen dat hierdoor plotsklaps de hele stad van dakpannen werd voorzien. Uit het onderzoek van Jean-Pierre Sosson blijkt bijvoorbeeld dat de vervanging van stro door daktegels heel wat kosten met zich meebracht.²⁴ Een vijftiende-eeuws document uit Dordrecht toont dan weer aan dat het verbod op strooien daken heel wat tekenkanting ondervond vanwege het rietdekkersambacht en armere bevolkingsgroepen.²⁵ De Brusselse stadsordonnantie uit 1448 leert ten slotte dat het stadsbestuur naar aanleiding van de vermelde brand ongeveer 200 emmers was verloren. Het riep de stedelingen dan ook op om achtergebleven emmers binnen de acht dagen terug naar het stadhuis te brengen. Wie dat niet deed, riskeerde gerechtelijke vervolging.

Een jaar na de veralgemening van de verplichting om daktegels te gebruiken, werd echter reeds een uitzondering toegestaan: de stadsordonnantie van 21 juni 1449 stond toe dat schuren, ‘tashuizen’ (strooien huizen) en stallen in een deel van het Warmoesbroek met strooien daken bedekt mochten worden.²⁶ De maatregel kwam er op verzoek van de plaatselijke pachters, die aanvoerden dat hun ruime schuren van minder stevige houtsoorten zijn gemaakt en aldus de last van dakpannen niet konden dragen. Verder klaagden ze ook over de bederfbaarheid van de oogstopbrengrsten. Het Warmoesbroek was een perifeer deel van Brussel, in de omgeving van het huidige Martelaarsplein en de Broekstraat, waar zich in de late middeleeuwen overwegend rurale bebouwing bevond. De vrijgestelde zone werd precies omschreven: ‘van aan de onderste smidse in het Warmoesbroek, genaamd de Hoofdstal, toebehorend aan Janne Robbijns en gelegen tegenover de Zavelstraat, tot aan de vesten (de tweede stadsomwalling), en even-

---

24 J.-P. SOSSON, *Les travaux publics de la ville de Bruges XIVe–XVe siècles. Les matériaux. les hommes*, Bruxelles, 1977, bijlage 48.

25 G.M. DE MEYER & E.W.F. VAN DEN ELZEN, *De verstening van Deventer. Huizen en mensen in de 14e eeuw*, Groningen, 1982, p. 15.

26 Bijlage nr. 6; zie ook A. SMOLAR-MEYNART, ‘Le quartier du Marais et la genèse de la place Saint-Michel du XIIIe siècle à 1776’, in B. D’HAINAUT-ZVENY (dir.), *La Place des Martyrs*, Bruxelles, 1994, p. 28.

eens de kant van de Zavelstraat richting de vermelde vesten tot aan de Orsendalpoel, en van daar tot aan de Keulsepoort'. Omwille van de vele stedenbouwkundige ingrepen is het niet zo eenvoudig om deze zone precies te lokaliseren. Het gaat bij benadering om de rechthoek tussen de Broekstraat, Zandstraat, Pachécolaan en Kruidtuinlaan.²⁷ De stadsordonnantie maakte wel duidelijk dat de maatregel van 21 april 1448 elders in de stad in voege bleef, alsook voor woonhuizen binnen de vrijgestelde zone.

Op 2 december 1451 vaardigden de burgemeesters, schepenen en raadslieden van de stad Brussel de grote ordonnantie op de erfscheiding uit.²⁸ Op dezelfde dag werden in een aanvullend reglement ook de precieze taken en vergoeding van de meerers vastgelegd. Zij dienden de gebreken die ze binnen de stad vaststelden bij de rentmeesters te melden en op hun verzoek rond te gaan om specifieke plekken te controleren, in het bijzonder waar zich schouwen, stoven, ovens, *dutsen* [?], fornuizen of dergelijke dingen waarin men vuur maakt bevonden.²⁹ Volgens Michel de Waha bracht de stadsordonnantie echter weinig zoden aan de dijk omdat er geen actie werd ondernomen tegen het gebruik van brandbare bouwmaterialen: 'Ordonnance de bornage et non d'urbanisme, le texte traite de tracés, de situations, de débouchés des conduits, mais non des matériaux utilisés alors même que l'on se trouve devant l'élément le plus dangereux de l'habitation urbaine'.³⁰

Ruim een jaar later werd ten slotte ook een systematische stadsordonnantie inzake brandbestrijding uitgevaardigd.³¹ Wellicht bevatte deze

27 De Zavelstraat is de vroegere naam voor de huidige Zandstraat; de Keulsepoort lag op de tweede stadsomwalling, ongeveer aan de noordzijde van het Rijksadministratief Centrum; de Orsendalpoel valt te situeren op het kruispunt van de Zandstraat en de Pachécolaan, zie B. VANNIEUWENHUYZE, *Brussel, de ontwikkeling van een middeleeuwse stedelijke ruimte*, Gent, 2008, bijlage 1, resp. 1.1.736, 1.1.279 & 1.1.425 (onuitgegeven doctoraatsverhandeling Universiteit Gent).

28 Uitgave J. MOSSELMANS & Ph. GODDING, 'De verordening van de Brusselse magistraat van 2 december 1451 inzake afpaling en buurschap', in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 41 (2000), p. 28-57; een uitvoerige bespreking treft men aan in M. de WAHA, 'L'ordonnance de 1451 et le paysage urbain bruxellois. Première esquisse', in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 41 (2000), p. 59-75.

29 Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IX, f° 179 en v°.

30 M. de WAHA, 'L'ordonnance de 1451 et le paysage urbain bruxellois. Première esquisse', in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België*, 41 (2000), p. 70.

31 Uitgave en bespreking: R. LAURENT, 'L'acte de 1453 concernant les limites des

ook de efficiëntste maatregelen. De stad werd op 10 januari 1453 immers in 21 wijken onderverdeeld. Bovendien zouden de bewoners van elk van die wijken voortaan jaarlijks ‘twee goede, eerbare en vreedzame mannen’ kiezen om de wijkbewoners in geval van brand bijstand te verlenen. Ze moesten met andere woorden de brandbestrijding en blusactiviteiten coördineren en konden desgevallend als beloning rekenen op Rijnwijn, betaald uit de stadskas. De bewaarde eedformule van deze wijkmeesters bepaalt dat ze enkele mochten vergaderen over brandpreventie of -bestrijding, al werden ze tegelijkertijd ook wel opgedragen om allerlei rumoer of tumult te signaleren aan het stadsbestuur.³² Ze fungeerden dus in zekere zin als voelsprietten van de stedelijke overheid, die graag op de hoogte bleef van wat er reilde en zeilde in de wijken. De stadsordonnantie van 10 januari 1453 biedt de eerste blik op de van bovenaf gereguleerde wijkindeling van de stad Brussel.³³ Die indeling zou in de loop der tijden nog meermaals veranderen, maar dat is voer voor een andere studie.

Bronnenuitgave

1. De amman, schepenen, rentmeesters en raad van de stad Brussel regelen de bestraffing van diegenen die misdaden plegen tegen personen die een brand helpen blussen s.l., 15 februari 1382 n.s.

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium V, pp. 173-174.

Andere afschriften: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IV, f° 76 v°; Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium VII, f° 99 v°-100.

REGEST: Ph. Godding, ‘Liste chronologique provisoire des ordonnances

---

quartiers à Bruxelles’, in *Hommage au professeur Paul Bonenfant (1899-1965). Etudes d'histoire médiévale dédiées à sa mémoire par les anciens élèves de son séminaire à l'Université Libre de Bruxelles*, Wetteren, 1965, p. 467-478.

32 Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, n° 3402, f° 75.

33 Voormalig stadsarchivaris Guillaume Des Marez was echter van mening dat de Brusselse wijken ouder waren dan 1453 en legde een rechtstreeks verband met de waterputten die in de stad aanwezig waren (G. DES MAREZ, *Le Développement territorial de Bruxelles au Moyen-Age. Etude de géographie historique urbaine*, Bruxelles, 1935, p. 18-19). Volgens Chloé Deligne was de Brusselse wijkindeling eerder het resultaat van de politieke beslissing om een aantal van die ‘micro-potentaten’ te liquideren, onder meer op het vlak van waterdistributie (Ch. DELIGNE, *Bruxelles et sa rivière. Genèse d'un territoire urbain (12e – 18e siècle)*, Turnhout, 2003, p. 122).

intéressant le droit privé et pénal de la ville de Bruxelles (1229-1657)', in *Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique*, 17 (1953), p. 377.

De brief vanden brande.

Allen den ghenen die dese letteren selen zien ende hooren lesen. Amman, schepenen, rentmeester[s] ende raet der stat van Bruessele. Saluyt met kinnessen der waerheyt. Cont si yeghewelcken dat wi om ghemeynen orbore der voorseider stad ende alle der liede daer in gheseten ende sonderlinghe om raste ende vrede te behoudene ende onraste te verhuedene inder selver stat ende op dat yeghewelcke ten brande als enech ghevalt te sekerlike commen den brant bescudden ende weder thuys keren moghen onghehendert ende met vrede, ghemaect ende gheordineert hebben met voorsieneghen rade ende met onser alre eendrachteghere consente al selcke poente ende oordinantie also hier na volghen. Inden iersten dat so wie yemanne te brande ocht onder wegghen gaende ocht keerende in arghe op liepe ende sloeghe ocht quetste ocht oec ghevecht maecte ende men dat ter waerheyt bevonde, dat hi ende sijn hulperen selen moeten doen sonder verlaet der stat teeren een bedevaert tot Onser Vrouwen te Rochemadu, te porrene binnen eenre maent na dat bevonden wert ende goet licteeken bringhen der stat dat si de bedevaert selve voldaan selen hebben. Ende daer toe selen die misdadeghe den ghenen dien misdaen es beteren na der peysmakere recht. Ende also vele beternissen als die peysmakers hen setten zelen te doene der paertyen dien misdaen es, selen die misdadeghe oec ghelden half den here ende half der stat boven ende tot haren core dien si verboort hebben. Ghevielt oec dat dies ghelike yet gheschiede met voorrade ende men dat ter waerheyt bevonde alst voorseyt es, soe souden die misdadeghe alle die voorseide beternisse doen moeten sonder verlaet ende daer toe salmense uut ons heren tshertoghen crijt van Brabant iiijaer bannen. Ende so wes vanden ghenen die opghelopen ocht mesdaen worde alst voorseit is inder oplooppinghen ocht ghevechte hem verwerende gheschiede daer af sal hi die opghelopen wert het si een ochte meer quijt sijn ende bliven jeghen den here ende onghereedt van der weder paertyen ende haren maghen. Welcke poente ende oordinantie voorseit wi ghelooft hebben ende gheloven in goeder trouwen voor ons ende onse nacomelinghe te houdene vastende ghestade in der voorseider stad tot eweliken daghen. Ende hebben in ghetughe der waerheyt den ghemeynen zeghel der stad van Bruessel voorseit den jeghenwerdeghen letteren aenghehanghen. Ende wi, Jan van Ophem, riddere, amman van Bruessel voorseit, kinnen dat alle dese zaken voorseit biden consente ende willecoorne van ons

als amman van onser gheduchteghen heren ende vrouwen wegghen van Brabant gheoordineert, overdraghen ende ghesiet sijn ende hebben daer omme onsen properen zeghel te gadere metter voorseyder stad van Bruessele ghemeynen zeghel aenghehanghen in kinessen der waarheyte. Ghegheven int jaer Ons Heren als men screef m ccc lxxxi xv daghe in februario.

2. Brussels schepenvonnis dat het voornemen van Ghijsbrecht van Dyelbeke om een kalkoven op te richten tegenover het begijnhof nietig verklaart en de oprichting van nieuwe kalk- en kareelovens tussen de Oude Lakenpoort en het Klein Lakenpoortje verbiedt s.l., 5 maart 1416 n.s.

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IX, f° 13.

Andere afschriften: Archief van het OCMW-Brussel, fonds Hôpitaux, H.263, IB, akte n° 13; Rijksarchief te Anderlecht, Kerkelijk Archief van Brabant, n° 13.403, f° 327 v°-328.

Dat men ghenen calcoven maken en mach voere den Wijngaert binnen der stad van Bruessel.

Item, want Ghijsbrecht van Dyelbeke, steenhouwere, cortelinge genomen hadde ende gecreghen een hofstad metten huysen daer op staende ende hoeren [sic, haeren] toebehoirten, gelegen jegen dbaghijnhof over in Bruessel int Stoefstraetken, daer op dat de voirgeseide Ghijsbrecht meyninge hadde enen calcoven te makene ende te stellene. Des de momboeren ende de meesterssen met een deel van den baghinen des voirgeseitsbaghijnhoofs biden scepenen van Bruessel hier na genoempt quamen thoenende tgroet ongerief dat den voirseidenbaghijnhove soe van brande soe andersins van den voirseiden calcoven wael geschapen ware te comene aengesien dat de selve calcoven zeere na den baghijnhove ghestelt was, met meer redenen ende woerden die sij daer toe voegghden ende seyden. Mids den welken die scepenen die de gelegentheyte vanden voirseiden calcoven niet en wisten, sijn gegaen daer op ende hebben alle ghelegentheyte oversien ende wael oversocht. Soe dat sij bevonden hebben dat den baghijnhove van den voirgeseiden calcoven ende van anderen diemen in toecomenden tiden maken mochte van huysen ofte hofsteden voere tvoirgeseitbaghijnhof gelegen groet ongerief van brande ende andersins comen soude mogen. Soe hebben daer omme die vii scepenen, te wetene her Gielij de Weert, her Jan

metten Scachte, her Jan Mennen, her Willem Clueting, her Jan Spijsken, her Ghijsbrecht Pipenpoy ende her Peter Pipenpoy, eendrechteleec getermineert, overdragen ende gesloten dat de voirgeseide calcoven voertaen meer te nyente sijn sal ende bliven. Ende datmen van nu voertane tusschen de Oude Lakenporte ende tCleine Lakenpoertken negheen calcoven noch quareeloven en sal mogen maken ofte setten in eneger wijs. Behoudeleec dien dat die calcoven die van ouds tusschen beyde den porten voirseit gestaen hebben, staende selen bliven tot aen der tijt dat sij te nyente selen sijn gegaen. Ende dan en salmense niet mogen weder hermaken ochte nuwe daer op setten. Welke terminatie de voirgeseide scepenen bevolen hebben in haere stad clerck boeke te doen tekenen. Gedaen int jair Ons Heren xiiii^e ende xv opden vijfsten dach van meerte. Ende dit salmen vinden getekent onder Waltero.

3. Het stadsbestuur van Brussel beslecht de twist tussen het kapittel van Sint-Goedele en enkele bewoners van de Kapelleparochie omtrent de inning van tienden die hofsteden met door brand verwoeste huizen belastten s.l., 12 maart 1416 n.s.

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IV, f° 103 v°.

Andere afschriften: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium III, f° 340 v°-341; Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XI, f° 312 v°-313; Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XV, f° 86 en v^o; Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, liasse 792 A.

Dit es de middelinghe ende terminatie tusschen tcapittel van Sente Goedelen in Bruessele ende een deel goeder knapen, porteren te Bruessele, woenachtich binnen der Capellen prochie.

Want int jair Onss Heren m cccc ende xvxiij dage in meerte tusschen den heren vander capitlen van Sente Goedelen in Bruessele in deen zide ende een deel goeder knapen, porteren ende ingesetenen der stad van Bruessele in dandere zide stoot op verstaen was mids zekeren hofstaden liggende te Bruessele inder Capellen prochie binnen den cingele van huerrer thienden, dair her voirmaels huse op plagen te stane ende die nu metten brande af gebernt sijn, daer de heren vander capitlen yesschen ende hebben wouden thiende van den vruchten op de voirseide hofstaden wassende, dies hen de voirgeseide goede knapen weernden mids alrehande redenen die zij dairtoe vueghden. Ende sunderlingen

dat de voirseide hofstaden binnen xxx of xl jairen met ploegen niet bedreven en hadden geweest ende mids meer andere redenen die zij oic dair toe seiden ende cleedden. Soe eest dat biden zeven scepenen van Bruessele ten tide sijnde die hen op de voirseide stucken bevroedt hebben, getermineert es ende gesloten dat tcapittel van Sente Goedelen in Bruessele van den voirseiden hofstaden ende van allen anderen dele hofstaden ende plaetsen binnen den cingel van huerrer thiende gelegen die men winnen sal ende bedriven vanden grane daer op wassende, thiende heffen sal ende vueren als verre alse dat graen te scoeve comt ende des xi scoeve sijn ende niet daer onder, niet wederstaende dat de voirseide hofstaden met ploegen niet gewonnen ofte bedreven en hebben geweest. Ende om dat dit aldus gehouden sal bliven ewelic voert meer vast ende gestaede, soe hebben de voirseide scepenen dese terminatie doen tekenen ende registreren in huerrer stad koerboec dair men desen geliken stucke gewoonlic heeft geweest inne te tekenen ende den heren van der capitlen voirseit daer af een uutgeschrift doen geven. Actum ut supra.

4. De amman, burgemeesters, schepenen en raadsliden van de stad Brussel nemen een reeks maatregelen in het kader van de brandpreventie s.l., 22 januari 1445 n.s.

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XI, f° 72 v°-73 v°.

[O]m te verhuedenen grote ongevallen van brande die men te vele stonden inder stad van Bruessel heeft weten gevallen bi crancker hoeden datmen qualic vier ende licht verwaert heeft. Sijn overdragen biden amman, borgermeesteren, scepenen ende raidsluden der voirseider stad van Bruessel de poenten navolgende. Inden yersten dat nyeman, wie hij zij, die beeste buten zijre woenstad houdt, de selve beesten en sal moegen gaen voederen oft verwaren of doen voederen ende verwaren of in anderen huysen daer hoey, stroe of mutsaert lage bi nachte met ennigen lichte sonder dat in lanternen te houdenen ende te dragenen tot aen der tijt datmen weder opde strate uut dien stallen of huysen comen sal wesen. Ende oftmen yemanne bevonde alsoe bij nachte met ennigen lichte buten lanternen tot sinen beesten in stallen of in alsulken husen gaende of dat licht binnen den stalle of husen uut der lanternen hebbende, die sal verbueren alsoe dicke alst geveiele drie scellinge ouder grote, te bekeeren deen derdendeel den heere, dander der stad ende tderde den voertbringere. Ende of yeman dit bevonde ende calengierde

sonder wettige wairheit dair bij te hebbenen ende die gecallengierde dat niet liden en woude, soesal hem die gecallengierde dair af moeten ontsuldigen met sijnre eed of de voirseide boete betalen. Item, en sal nyeman buten schouwen op gepaveyde solders vier moegen leggen of maken op de verbuerte van zesse scellingen ouder grote, te verbueren alsoe dicke alst gevele ende te bekeeren als voere. Item, sal elc weert ende herbergier sinen gasten moeten seggen ende waernen dat zij huere vier ende licht op hueren cameran wel besorgen ende verwaren, want of enich ongevalle ofte schade bij quader hoeden vanden gasten quame, dat soude men aen de selve gaste nemen ende verhalen. Gebuerdet oic dat de weerde huere gasten dair af versuymden te adverteren ende te waernen ende in diere herbergen ongevalle geschiede, soe sal die weert daer inne gehouden wesen. Item, vername yeman gebreck of sorge onder sine gebuerte aen schouwen of ovenen, die bringe ende kundige dat ter stont den rentmeesters vander stad, men sal sonder vertreck daer op behoerlic doen versien. Item, om dat de weekers die tsnachts vier ende licht al omme gaen roepen tallen plaetsen dair zij inder nacht vier of licht sien of vernemen in cloppen selen ende de liede waernen huer vier ende licht te verwaren. Ende of yeman den selven wekers daer om of om enniger zaken wille hueren dienst aengaende lelicheit dade of qualic toe sprake, dat elc van dien telken male daer aen verbueren sal boven de koeren dair toe staende enen wech te Meylanen of daer voere gheven thien Rijnssche guldenen, half den heere ende half der stad. Item, dat nyeman, groot of cleyn, voertane om enichs brants of andere zaken wille bi nachte of bij dage opter straten niet te meer op derthien avont of andere goede avonde dan op andere tiden op becken of keetel en cloppe noch en sla. Ende soe wie dat dade sal daer aen verbueren alsoe dicke alst gevele enen wech te Nycosi in Cypers of daer voere gheven half den heere ende half der stad vijftich guldenen riders. Item, want de weekers die op Sinter Claes torren desgelijx ter Capellen opten torre ende inder stadhuys gewoenlic sijn te wakenen, onlanx als brandt op de Marct was verslapen hebben ende versuemlic sijn geweest den selven brant te kundegen. Soe es overdragen als voere dat de voirseide weekers daer omme beroeft sullen wesen van hueren loon dien zij van der voirseider stad hebben soudent drie maent lanc te desen male. Ende of des in toecomenden tiden meer van den voirseiden weekers gevele, soe sal elc van den voirseiden wekers daer aen verboeren sinen dienst teweliken dagen. Item, dat de weerde ende herbergiers van hueren gasten van enen perde tsnachts niet meer en nemen dan zesse grote Brabants gelts opte boeten ende verbuerten tanderen tiden dair op gestelt na vutwisen der geboden daer af wesende. Welke zaken voerscrevenbi den amman, borgermeesteren, scepenen ende raidsluden der voirseider

stad van Bruessel openbairlic uutgeroepen ende bekundicht waren int jaer Onss Heeren dusent vierhondert ende vierenveertich opten twee ende twintichsten dach der maent van januario.

5. De amman en wethouders van de stad Brussel bepalen dat nieuwe en heropgebouwde huizen met tegels bedekt moeten worden, dat alle emmers die bij het blussen van de laatste brand zijn gebruikt, moeten worden teruggebracht naar het stadhuis en dat afgekeurde ovens en schouwen hersteld moeten worden s.l., 21 april 1448

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XVI, f° 227 v°-228.

Andere afschriften: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IX, f° 61 v°; Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XVI, f° 112.

Dat men de huysen met tiechelen sal decken ende vanden besueke vanden hovenen [sic, ovenen] ende schouwen.

Item, bijden amman ende wethouderen der stad van Bruessel gemeynlic es geordineert, overdragen ende gesloten dat soe wie voirtane nuwe huysen binnen den nuwen mueren der stad van Bruessel sal willen doen maken, dat hij die met tiechelen sal moeten doen decken. Ende soe [wie] des niet en dade, dat hij daer aen verbueren sal de boete van enen ponde ouder groete, te bekeeren deen derdeneel den heere, dander der stad ende tderdde den ghenen diet voirtbringt. Nochtans sal hij die huysen moeten doen ontdecken ende weder met tiechelen doen decken. Desgelijx es overdragen als voere datmen de huysen die nu verbrant sijn buyten Verloren Cost, alsmen die weder op maken sal willen, sal moeten decken met tiechelen. Ende de stad sal daer toe gheven tvierendeel vanden tiechelen. Item, es voirt overdragen soe wie binnen der stad van Bruessel ennige huysen heeft met stroe gedect ende die wille doen ontdecken ende weder met tiechelen decken, dat desgelijx de stad daer toe oic geven sal tderdendeel³⁴ vanden tiechelen.

Item, want inden lesten brande die opten Langen Steenwech was buyten Verloren Cost de stad verloren heeft wel ii^c eemers of meer. Soe es overdragen als voere dat alle de gene die ennige eemers daer

---

34 Mogelijk een schrijffout, moet wellicht tvierendeel zijn (zoals ook hoger in de stadsordonnantie).

af hebben die weder inder stadhuis bringen ende leveren binnen acht dagen naestcomende. Ofte neen achter dien dach de heere sal de ghene moigen vangen, aentasten ende uutrichten van dieften die ennige bevonden selen sijn hebbende.

Item, alsoe de wethouderen der stad van Bruessel onlanx bij hueren dieneren ende gedeputeerden hebben doen besuecken de oevene ende schouwen binnen der selver stad staende, de welcke den ghenen die daer gebreckelic inne sijn vonden dat gekuyndicht hebben om tselve gebreck te beterene, daer noch ter tijt luttel of niet toe geschiet en es. Soe es overdragen als voere dat alle de ghene die bij den voirseiden besueke gebreckelic sijn bevonden van hueren oevenen ende schouwen schoene te makenen ende te repareren. Ende dien dat bijden voirseiden besuekers gewairschoutt ende gekuyndicht es als voirscreven steet, de selve huere schouwen ende oevenen wel ende lovelic doen zuveren, vermaken ende repareren tusscen dit ende Sinxendach naestcomende, alsoe dat behoirt. Ende oft yeman vanden voirseiden persoenen na dien dach dair inne gebreckelic ende versuemich worde vonden, die sal verbuert hebben de boete van drie ouden schilden, te bekeeren deen derdendeel den heere, dander der stad ende tderdde den ghenen diet besuecken oft voirtbringen selen. Ende nochtan selen de selve gebreckeleke huere voirseide gebreke moeten doen beteren ende repareren.

Dese voirseide oirdinancie was bijden amman ende wethouders der stad van Bruessel uutgeroepen eenentwintich dage in aprilte anno xlviij.

6. De amman, burgemeesters, schepenen, raadslieden en goede lieden van de stadsraad van Brussel staan toe dat schuren, tashuizen en stallen met stro worden bedekt binnen een bepaald deel in het Warmoesbroek s.l., 21 juni 1449

Origineel: niet voorhanden.

Afschrift: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium IV, f° 159 v° (kopie).

Andere afschriften: Archief van de Stad Brussel, Historisch Archief, cartularium XVI, f° 238 v°-239.

REGEST: B. VANNIEUWENHUYZE, ‘Brusselse stadsordonnanties in de databank Wie is wie in laatmiddeleeuws Brussel (Brusselse bronnen, dl. II)’, in *Eigen Schoon en de Brabander*, 98 (2015), XCVIII, 3, p. 487 (nr. 155).

Dat men schueren, tashuyse ende stalle int dWarmoesbroeck met stroe decken mach.

Item, alsoe biden amman ende wethouderen der stad van Bruessel opten een ende twintichsten dach der maent van aprille a^o xlviii gemeynlic geordineert werdt, overdragen ende gesloten dat zoe wie van doen voirtane nuwe huysen binnen den nuwen mueren der stat van Bruessel soude willen doen maken, dat hij die met tyechelen soude moeten doen decken. Ende soe wie des niet en dade, dat hij dair aen verbueren soude de boete van enen ponde ouder groete, te bekeeren deen derdendeel den here, dandere der stat ende t[d]erde den ghenen diet voirtbrachte. Nochtans soude hij die huysen moeten doen ontdecken ende weder met tyechelen doen decken. Ende nu de goede lieden uten Warmoesbroeke pacht goede houdende comen zijn bi den wethouderen der stat van Bruessel, hen thoenende ende op doende hoe dat de schueren, tashuyse ende stalle, die groet ende wijt behoeven te sine ende die men van alleranden weekere morwen houten maect ende tymmert, op dat men die met tyechelen decken moeste, den last dair af niet en souden connen gedragen, oic waeren die vruchten die men dair inne tassen soude gescapen dair bij verderffelic te werden, zeere oetmoedelijc begerende dat men van remedien dair op woude versien. Soe es bi den amman, burgermeesteren, scepenen ende raidslieden der stat van Bruessel ende biden goeden lieden vander selver stat rade gemeynlic, dair dese zaken bijbracht zijn, geordineert ende gesloten datmen niet jegenstaene der voirseider yerster ordinancie vanaen de nederste smesse int Warmoesbroeck diemen heet den Hootstal, toehoerende Janne Robbijns, gelegen jegen de Savelstrate over, totter vesten toe ende alsoe deside van der voirseider Savelstraten ten voirseiden vesten weert totten Orssendalpoele ende van dair totter Coelsscher poirten toe schueren, tashuyse ende stallen sal mogen maken ende die met stroe decken. Behoudelic dat de woenhuyse binnen der voirseider cingule gelegen dair inne niet bevaen en selen zijn, maer selen die ende alle andere binnen den voirseiden nuwen mueren gelegen na begriip van der voirseider yerster ordinancien gedect moeten werden. Ende behoudelic oic der voirseider yerster ordinancien anders in hueremacht blivende. Gedaen opten een ende twintichsten dach der maent van junio int jair Onss Heren m cccc negen ende veertich.